

»NASE TEME« O RELIGIJI, CRKVI, ATEIZMU

6. broj (oko 200 strana) ove revije* posvećen je religiji, Crkvi, ateizmu itd. Stvari su zanimljive, pa ćemo ih ovdje registrirati, s nešto malo osvrtu. Prvi, temeljni, članak napisao je poznati filozofski radnik Branko Bošnjak, pisac (još neocijenjene s katoličke strane) knjige »Filozofija i kršćanstvo«. Članak nosi naslov »Marksistički pristup religiji«. U stvari, to su četiri popularna predavanja, koja je auktor održao na zagrebačkom radiju godine 1964. Stav profesora Bošnjaka prema bilo kojoj religiji i religioznoj zajednici s marksističke točke gledišta potpuno je ortodoksan: vjera je apstrakcija, koja više od svih drugih apstrakcija otuđuje čovjeka od njega samoga, od njegova rada, od društva itd. Ne vidi se, da vjera ima bilo kakvu pozitivnu ulogu u socijalističkom društvu, pa je neminovno osuđena da sama po sebi nestane iz takva društva. »Socijalizam koji se temelji na marksizmu, po svojoj biti mora da bude ateističan, jer se bori za čovjeka i njegovu slobodu kako politički tako i misaono« — piše Bošnjak (strana 975).

Marko Kerševan piše o »Nekim spornim pitanjima marksističke teorije religije«. Auktor se tu vrlo ozbiljno hvata u koštac s pojavom religioznosti u ljudskom društvu. Mnogo citira i suvremene katoličke filozofe i teologe, iako ne uvijek iz prve ruke (de Lubac, Rahner i dr.). Religija nije nastala tako, da su svećenici izmislili Boga kao opijum za narod, nego je religija opijum naroda, »budući da predstave o bogu, »onom svijetu«, životu poslije smrti, višoj sili koja odlučuje ili zalazi u zbivanja u svijetu, iluzijama odvraća(ju) ljude od angažiranja za stvarne promjene položaja koji stvara potrebe za iluzijama; jer odnos s bogom i odgovornost pred bogom odvraća ljude od jedino stvarnih odnosa i jedino stvarnih odgovornosti prema ljudima« (str. 987). Ipak auktor priznaje, da u određenim okolnostima religija može čovjeka bodriti u njegovu radu za ovozemaljske vrednote i u borbi »za pravednu stvar«, kada čovjek »vjeruje u pomoć boga... te se zbog toga nikada ne osjeća do kraja pobijeđenim«, ili kada je »fatalizam islamskim narodima dao okvir za izvanrednu ekspanzivnost i aktivnost...« (str. 988). I tako auktor, usprkos strogim marksističkim principima o suvišnosti religije, ne može drugo nego da pošteno prizna neke činjenice, koje vidi vjerojatno i svojim očima u svakodnevnom životu, tj. da ima vjernika, koji znadu pošteno, inteligentno i produktivno raditi, boriti se i trpjeti za »pravedne stvari« na ovoj zemlji nalazeći za to podstrek i snagu baš u svojoj vjeri u Boga i njegovu vječnu pravdu, za koju auktor doduše

* »Naše teme« izlaze svakog mjeseca u Zagrebu. Izdavač: Centralni komitet Saveza omladine Hrvatske.

tvrdi da je uvijek klasnog podrijetla (str. 986. s.), ali joj ipak priznaje nereduktabilnost na druge društvene pojave. Stoga se religija ne može dokinuti, nego prevladati (str. 993).

Zlatko Frid tretira problem crkve u socijalističkom društvu. (Naslov je članka »Crkva u socijalističkom društvu«). Pisac dobro tumači liniju službene marksističke nauke u nas s obzirom na rastavu crkve od države u SFRJ. Iz svega izlazi, da država ne smije poduzimati neke administrativne i represivne mjere protiv crkve, nego da treba dokidanje crkve prepustiti razvoju nauke i našeg samoupravljačkog društva.

Na sličan način piše i Esad Ćimić u članku »Socijalne pretpostavke održavanja i iščezavanja religije u našem društvu«. Treba priznati, da i ovaj auktor nastoji pristupiti problemu religije ozbiljno, tj. bez trijumfalističko-deklarativnog antireligioznog stava. On realno misli, kad kaže, da je »religija prvo pitanje našega djetinjstva i posljednje pitanje naše starosti« (str. 1008). Osim toga, on priznaje, da se visoka religiozna svijest i praksa nalaze ne samo u ljudi niske naobrazbe, nego i u visoko kulturnih ljudi. Te nas konstatacije raduju, jer pokazuju, da naši marksisti počinju donositi sudove o religiji ne samo aprioristički, na temelju principa, koje su o religiji donijeli Marks i Engels, nego i na temelju vlastitog iskustva. Držimo, da će upravo na tom području, na području iskustva, u socijalističkim zemljama, sve religije, a posebno kršćanska, morati položiti strog i veoma težak ispit, koji će dugo, svakako desetljeća i desetljeća, trajati. Ali držimo i to, da će sama praksa pokazati, da se bez suradnje prave religioznosti ne će moći izgraditi ni ovozemaljski pravedni, humani poredak. Mi samo tražimo mogućnosti, da, bez privilegija, pokušamo surađivati u izgradnji takva društva, a od marksišta očekujemo da o tom donose objektivne i pravedne sudove. Zaključak pak auktorov, da će samoupravljačko društvo učiniti religiju suvišnom, ne izgleda nam da može biti bez prigovora, i to apodiktičkog. Isto tako ni auktorova konstatacija, da je on eksperimentalno dokazao, da je u nas religija u obratnom razmjeru sa sudjelovanjem ljudi u samoupravljačkom procesu. Može biti i drugih razloga, radi kojih se naši samoupravljači deklariraju ateistima, a ne samo samoupravljanje.

Oleg Mandić govori o dijalogu Katoličke crkve (»Dijalog — novi stil rada katoličke crkve«). Auktor suprotstavlja pokoncilsku dijalošku metodu evangelizacije metodi t. zv. Ecclesiae militantis Grgura VII i Pija XII. Kao da je Koncil proveo depačelijanizaciju Crkve! A ipak je svakome poznato, da papa Pavao VI u svojim govorima i danas spominje izraz Ecclesiae militans i, naročito, da svoj stil rada tumači kao sintezu stila papa Pija XII i Ivana XXIII. Auktor, nadalje, u prilično dugom prikazu opisuje, sa simpatijom, razne susreće i dijaloge vođene između katoličkih i marksističkih mislilaca. Mandić, dapače, pledira za nastavljanje takvih miroljubivih dijaloga.

Zdenko Roter nastoji, bez ogorčenosti (što je simpatično), dati prikaz odnosa komunista i raznih religija u Sloveniji (»Komunisti, religija i crkva u Sloveniji«). Članak je poučan i (time) koristan i za nas katolike.

U kratkom članku »Religija u seoskoj sredini« Stipe Šuvar crta karakteristike religije na selu, gdje — prema njemu — prevladava praznovjerje i egoistična molitva, i religije u gradu, gdje praznovjerje i egoizam nestaju iz religije (radniku se ne treba moliti Bogu, da stroj počne raditi!), a s time nestaje i sama religija.

Ivan Lazić piše članak »Pravni položaj vjerskih zajednica u staroj i novoj Jugoslaviji«. Pisac daje kratak pregled položaja raznih vjerskih zajednica u staroj Jugoslaviji te uspoređuje taj položaj s njihovim položajem i s položajem novih vjerskih zajednica, tj. onih, koje nisu bile priznate u staroj Jugoslaviji. Članak svršava tumačenjem vjerskih sloboda u Jugoslaviji, koje se temelje na ustavnim principima, na Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica i, s obzirom na katolike, na beogradskom »Protokolu«.

Zanimljiv članak dao je Ivica Mlivončić (»Crkve i religija u vrijeme narodno-oslobodilačke borbe«). U članku se na konkretnom primjeru pokazuju stvarnost i taktika marksističkih stavova prema religiji u određenim povijesnim uslovima.

Oleg Mandić u drugom svojem članku (»Panorama suvremenih kršćanskih religija«) daje, u svom stilu, pregled kršćanskih Crkava i kršćanskih vjerskih zajednica.

Iza eseja Ericha Weila u prijevodu Zvonka Posavca »Marks i filozofija prava« ovaj broj »Naših tema« ima dvije recenzije (»Socijalističko društvo i religija«, knjiga Esada Čimića, i »Pogledi na savremenu književnost«, knjiga Hansa Mayera) i nekoliko informacija (»Crkva u svijetu«, godina I/1966, 6 brojeva; »Crkva u svijetu«, br. 1/1967. i dr.). »Informacija« o »Crkvi u svijetu« ima 6 strana.

Činjenica, da jedan kategzohen marksistički časopis (među urednicima »Naših tema« nalazi se i Mika Tripalo) informira svoje čitaoce o jednoj katoličkoj reviji, može se uzeti kao pozitivan znak naše najnovije stvarnosti, u kojoj i katolici i marksisti žele povesti međusobni dijalog o pitanjima, koja nas, i jedne i druge, muče. Vjerujem, da bismo iz toga dijaloga, pod pretpostavkom, da bude iskren i ozbiljan, mogli imati koristi, možda i značajne koristi. Informaciji o našoj reviji, koju nalazimo na stranicama »Naših tema«, mogli bismo ipak poželjeti nešto više uživljanja u protivna, konkretno u naša katolička stanovišta. Dotičemo se ovdje nekih primjera nedovoljna uživljanja u naša stanovišta, iz čega proizlaze, naravno, i krivi zaključci.

Informator I. M. (Ivica Mlivošević?) piše: »U uvodniku časopisa ističe se da Crkva posjeduje najveće istine, koje su od Boga objavljene. Te se istine ne mogu mijenjati.« Citat je točan, ali je tumačenje netočno. Pisac naime nastavlja: »Tako se već u uvodniku očituje dogmatski imperijalizam koji polaze pravo na to da je katolička crkva posjednik *sve i svake istine* (gotertao F. F.), a takva mišljenja bila su kritizirana na II vatikanskom koncilu« (str. 1159). Tu je recenzent dodao riječi »posjednik sve i svake istine« pa je zaključio na »dogmatski imperijalizam«, premda iz toga uvodnika izlazi nešto sasvim drugo, tj. izlazi želja za prijateljskim razgovorom sa svijetom, kojemu se izričito priznaju dragocjeni elementi za izgradnju boljeg i pravednijeg društva (usp. »Crkva u svijetu« I/1966, str. 6). Recenzent mi također zamjera, što sam napisao (br. 1/1966), da mi katolici u Jugoslaviji imamo daleko više sjemeništa i bogoslova nego pravoslavci, pa da ćemo zato moći izvršiti vrlo pozitivnu ulogu na tom području Katoličke crkve i da ćemo moći time privlačiti pravoslavne mase. Naravno da i taj tekst treba shvatiti onako, kako je napisan, a smisao je teksta, da ćemo moći »privlačiti« pravoslavne mase »u ekumenskom duhu«, što znači upravo u koncilskom duhu, bez prepotentnosti i superiornosti, što mi sve krivo pripisuje recenzent. Čudi me također i opaska, da komunisti nisu za evandeosko siromaštvo i da se stoga katolički svećenici ne će moći nikada pomiriti s marksizmom (str. 1160). Meni se čini, da bi marksizmom moglo biti najbliže upravo to »evandeosko siromaštvo«, koje je tako daleko od onog siromaštva, kako ga ovdje shvaća recenzent. Ali to dokazuje, da govorimo katkada istim riječima, ali da tim istim riječima dajemo sasvim različita značenja. I to je baš jedan od velikih razloga nesporazuma između nas i marksista. Zbog istog razloga meni recenzent pripisuje svoje krivo tumačenje, da će »crkva opet biti posjednik velikih materijalnih dobara s tom razlikom što ta bogatstva sada posjeduju biskupije a ne pojedini biskupi« (str. 1160). To je tumačenje doista čudno, kad iz moga članka o Crkvi siromaha izlazi sasvim protivno, naime, da biskupije treba da posjeduju samo onoliko, koliko je potrebno za vršenje apostolskog poslanja, da se odreknu svih posjeda, koji fruktificiraju na kapitalistički način, i da biskupi i svećenici treba da žive od dobrovoljnih doprinosa svojih vjernika, a ne od državnih plaća ili subvencija, bilo da se radi o katoličkoj, bilo o kojoj drugoj državi.

U informacijama o nekim drugim člancima u »Crkvi u svijetu« ima također mjesta, koja nas, svojom neadekvatnošću tekstu, iznenađuju. Tako, u informaciji o studiji J. Jukića u 3. broju 1966 (»Na izvorima modernog mentaliteta — Od apsurdna do kozmičkog angažmana«) pripisuje se studiji, vjerujemo uslijed nezgodne stilizacije, a ne svjesno, i jedna »markantnija« stvar, koje ona nema. Informator piše: »Iz br. 3. izdvojiti ćemo one napise koje smatramo posebno zanimljivim i mogu poslužiti kao dobra informacija o kretanju unutar crkve.

Među takve svakako spada članak J. Jukića »Na izvorima modernog mentaliteta«. Evo kako rezonira pisac članka: Iako ova evropska kultura nije više kršćanska, veli autor, nego postaje čak ateistička ipak je dužnost crkve da bude u društvu supstancialnija i više prisutna nego ma tko drugi, mada se u njemu rađa mentalitet koji prezire grijehе prošlosti i moderno se kanalizira u cilju usmjeravanja socijalizmu. U takvom društvu pokazuju se i znakovi dijaloga između države i vjere, dosad s malim uspjehom, ali je zato u daljem radu potreban određeni stav vjernika i u takvim pitanjima kao što je isticanje prikladnih kandidata na izborima. Ono što je bilo teško u poratnim prilikama danas dobiva nove dimenzije.« Tu ono »ali je zato u daljem radu potreban određeni stav vjernika i u takvim pitanjima kao što je isticanje prikladnih kandidata na izborima« ne »rezonira« J. Jukić nego I(vica) M(livončić). Nezgoda stilizacija (sve poslije dvotočja izgleda kao citat iz Jukićeva članka) sugerira, međutim, čitaocu, da to »rezonira« Jukić. Osim toga, Jukić u svojoj studiji ne govori o dijalogu kršćanstva i društva, nego o dijalogu kršćanstva i svijeta, što nije mala razlika. U pasusu (str. 1161/1162) o članku R. G. »Ateisti — naši suvremenici i naši suputnici« pisac informacije, komentirajući Grgečov termin *elita* u vezi s kršćanima («Nekada su mnogi kršćani bili samo masa, danas imaju priliku da postanu elita»), postavlja pitanje, kršćani — elita »nije li to uvreda za ateiste«. Međutim, u članku R. G. nema ni sjene uvrede za ateiste. Dapače, on o njima piše s toplinom. Uostalom, ako je netko elita (što ne možemo reći o današnjim kršćanima u kolektivnom smislu), ne znam, kako to može biti uvreda za druge. To za druge može biti samo podstrek.

Frane Franić